

1.02 Pregledni znanstveni članek

929Molè V.

Prejeto: 28. 5. 2015

**Neznana *Knjiga spominov* Vojeslava Moleta:
Izpadli deli iz tipkopisa za Moletovo avtobiografijo
Iz knjige spominov v Narodni in univerzitetni knjižnici
v Ljubljani**

GAŠPER CERKOVNIK

dr. umetnostne zgodovine, asistent–raziskovalec

Oddelek za umetnostno zgodovino, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani,

Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana

e-pošta: gasper.cerkovnik@ff.uni-lj.si

Izvleček

V Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani hranijo del dokumentacije o izdaji spominov Vojeslava Moleta (1886–1972), pomembnega umetnostnega zgodovinarja in kulturnega delavca na Slovenskem in Poljskem. Tipkopis, nastal v obdobju med letoma 1968 in 1970, dokazuje, da so bili spomini, izdani leta 1971, precej spremenjeni in okrajšani. Cilj članka je predstavitev samo nekaterih bolj značilnih sprememb: številne so bile posledica želje uredništva po krajšem in slovenskim bralcem lažje razumljivem besedilu, kar nekaj delov pa je bilo žrtvovanega tudi zaradi njihove politične neprimernosti.

Abstract

THE UNKNOWN BOOK OF MEMORIES BY VOJESLAV MOLE: PARTS OMITTED FROM THE TYPESCRIPT FOR MOLE'S AUTOBIOGRAPHY ENTITLED FROM THE BOOK OF MEMORIES AT THE NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY IN LJUBLJANA

The National and University Library in Ljubljana keeps part of the documents related to the publication of the personal memoirs of Vojeslav Molé (1886-1972), an important art historian and cultural worker in Slovenia and Poland. The typescript written between 1968 and 1970 proves that his memoirs, published in 1971, were somewhat changed and shortened. The article aims to present some of the typical omissions and changes; a number of them were due to the editor's request for a shorter text that would be more comprehensible to Slovenian readers, but certain sections of the book were left out because they were deemed politically inappropriate.

Ključne besede:

Vojeslav Molè,
Iz knjige
spominov,
Slovenska matica,
spomini

Key-words:

Vojeslav Molé,
From the Book
of Memories,
Slovenska matica,
memoirs

Uvod

Vojeslav Molè je posebno med umetnostnimi zgodovinarji skupaj s Francetom Steletom in Izidorjem Cankarjem znan kot utemeljitelj umetnostne zgodovine na Slovenskem, deloval pa je tudi kot pesnik, prevajalec, likovni in literarni kritik ter pomemben posrednik med slovensko in poljsko kulturo. Ne glede na to pa je v omenjeni trojici Molè zagotovo najmanj poznan. O svojem bogatem življenju, ki je bilo razpeto med Slovenijo in Poljsko, končalo pa se je v Združenih državah Amerike, je Molè sicer napisal in leta 1971 pri Slovenski matici izdal kar zajetne spomine, v literaturi pa so se že zgodaj in večkrat pojavili bolj ali manj posredni namigi, da smo bralci s knjigo *Iz knjige spominov* dobili le okrnjeno različico izvirnega besedila.¹ Del arhivskega fonda založbe, ki je bil leta 2013 predan Rokopisni zbirki in zbirki redkih tiskov Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, to potrjuje.² Ker gre za fragmentirano gradivo – vsebuje del izvirnega tipkopisa in del dokumentov, vezanih na izdajo (ki se ga bo, upajmo, sčasoma dalo dopolniti) – bi na tem mestu predstavil samo nekaj najpomembnejših in najzanimivejših izbrisanih delov ter nekaj razmišljanj o okoliščinah in razlogih za njihovo izločitev.

Molè sam v uvodu k svojim spominom sicer zapiše, da v sebi ne vidi človeka, ki bi v življenju igral pomembno vlogo ali bi njegovo delovanje daleč presegalo povprečnost,³ čemur pa bi težko pritrdili. Rojen je bil leta 1886 v Kanalu ob Soči, po končani klasični gimnaziji v Novem mestu pa je svoj študij nadaljeval na Dunaju, kjer je leta 1912 tudi doktoriral iz umetnostne zgodovine. Že v času študija se je dodatno izpopolnjeval v Krakovu in v Rimu. Večji del prve svetovne vojne je preživel v ruskem ujetništvu po različnih krajih v Sibiriji in se v domovino vrnil šele leta 1920. Takrat je nastopil mesto profesorja za antično in bizantinsko umetnost na novoustanovljeni Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani in predaval je do leta 1924. V naslednjem študijskem letu je bil gostujoči profesor za umetnostno zgodovino na novoustanovljenem Slovanskem institutu Jagelonske univerze v Krakovu (Studium słowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego), leta 1926 pa je tam postal redni profesor zgodovine umetnosti slovanskih narodov s posebnim ozirom na vzhod, kar je, z izjemo medvojnih let, ko je bil zopet v Ljubljani, ostal do leta 1960. Leta 1966 sta se skupaj z ženo Elo preselila k hčerki Wisii v Eugene v Oregonu v Združene države Amerike, kjer je leta 1973 umrl.⁴

Najpomembnejšo in najbolj celovito predstavitev njegovega življenja in dela še vedno predstavlja njegova avtobiografija. *Iz knjige spominov* je dragocen dokument o bogatem in kompleksnem življenju izrazito kozmopolitsko naravnane intelektualca v vrvežu enega od ključnih obdobij svetovne zgodovine. Udeležen je bil v prvi svetovni vojni in z njo povezanim propadom Habsburške monarhije. Osebnostno je prisostvoval tudi začetku druge svetovne vojne, ko je bil priča prvimi strahotami nacističnega nasilja nad Poljsko ter njeni nič manj tragični povojni usodi. S tem so spomini tudi pomemben evropski kulturnozgodovinski vir. Spominov, ki jih je Molè pisal v zadnjih letih svojega življenja v Oregonu v Združenih državah Amerike, pa vseeno ne moremo obravnavati kot povsem

¹ Mikuž: Vojeslav Molè, str. 167; Šerbelj: Molè, str. 458.

² NUK, Arhiv založbe Slovenska matica v Ljubljani, leto 1971, Mole: Spomini; Mole (izpadlo): mape I.–III. A (v nadaljevanju: Mole: Spomini in Mole (izpadlo)). Poleg Narodne in univerzitetne knjižnice hrani starejši arhiv založbe tudi Arhiv Republike Slovenije: SI AS 621, Slovenska matica v Ljubljani, ki pa ne vsebuje gradiva o tej izdaji.

³ Molè: *Iz knjige spominov*, str. 7.

⁴ Poleg Moletove avtobiografije glej predvsem: Cevc: Mole; Stelè: Molè (predvsem za zgodnje obdobje do leta 1932); Stelè: Osemdesetletnica Vojeslava Moleta; Šerbelj: Molè; Žitnik: Vojeslav Molè. Za njegovo delovanje na področju navezovanja kulturnih stikov med Poljsko in Slovenijo glej: Paździerski: Vojeslav Molè i Poljska; Jež: Vojeslav Molè.

objektiven prikaz njegovega življenja, kar priznava tudi sam v uvodu,⁵ na to pa je opozorilo tudi nekaj recenzentov knjige.⁶ Molè je nekatere dogodke v svojem življenju predstavil ali interpretiral izrazito subjektivno, dodatni problem pa predstavljajo tudi naknadni posegi v besedilo. Za objektivno predstavitev življenja in dela Vojeslava Moleta bi bila tako nujno potrebna pregled in kritična analiza dostopnih arhivskih virov – tako javnih kot zasebnih –, ki pa so danes razpršeni po svetu.⁷

Moletova avtobiografija *Iz knjige spominov* in del tipkopisa v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

Moletova avtobiografija z naslovom *Iz knjige spominov* je izšla kot peti zvezek redne zbirke *Spomini in srečanja* v založniški hiši Slovenske matice v Ljubljani leta 1970,⁸ kot je razvidno iz dokumentacije pa je bila natisnjena in bralcem dostopna šele v začetku naslednjega leta. Knjiga je razdeljena na štiri dele: prvi del je namenjen njegovim otroškim in mladostnim letom do začetka prve svetovne vojne, drugi del prvi svetovni vojni in sibirskemu ujetništvu, tretji obdobju med obema vojnama ter četrti drugi svetovni vojni in povojnemu času do smrti njegovega ljubljene sina Marijana, ki je v skrivnostnih okoliščinah umrl v Parizu leta 1963, zaključuje pa ga kratek epilog z nekaj dogodki do leta 1969. V sami knjigi najdemo samo nekaj drobcev o okoliščinah nastanka spominov: glede na napisano v uvodu (»Namesto uvoda«) in epilogu je besedilo začelo nastajati po njegovem osemdesetem rojstnem dnevu – torej po 14. decembru leta 1966 –, glede na datum na zadnji strani pa je bilo zaključeno 18. junija leta 1969 v Eugenu v Oregonu, ZDA.⁹

Nekaj več o okoliščinah izdaje zvemo iz spominov takratnega tajnika in urednika Slovenske matice Franceta Bernika, ki ga velja povzeti v celoti: »*Tretjo knjigo redne zbirke je Molè naslovil Iz knjige spominov zato, ker je moral obsežen tipkopis skrajšati. Na željo upravnega odbora, zlasti predsednika Koblarja, je opustil ali okrnil nekaj poglavij. Pri popisu medvojnega dogajanja je črtal ali moral črtati odstavke o Vidi Tomšičevi in Lidiji Šentjunc. Kljub temu je knjiga ohranila in celo stopnjevala napetost avtobiografskega pripovedovanja do konca, do skrivnostne smrti Moletovega komaj osemintridesetletnega sina v Parizu in do avtorjeve preselitve k hčerki v Ameriko. Moletovo pismo meni, datirano 5. julija 1970, nekaj manj kot tri leta in pol pred njegovo smrtjo, razkriva z vsakim stavkom, z vsako besedo, popolno spravljenost z življenjem. Ob misli na skorajšnji odhod se mu je zdelo vse drugo nepomembno. Eno od treh fotografij, ki jih je poslal za naslovno notranjo stran spominov, naj bi izbral kar jaz, » ... napravite, kakor mislite, da bo prav.«¹⁰*

Ohranjena dokumentacija in deli tipkopisa, hranjeni v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, pritrjujejo Berniku. Že iz tipkopisa je razvidno, da je bil naslov avtobiografije v resnici spremenjen in se je prvotno glasil *Knjiga spominov*.¹¹ Nekaj več o tem izvemo tudi iz ohranjenih dokumentov, ki so zbra-

⁵ Molè: *Iz knjige spominov*, str. 7–8.

⁶ Predvsem: Brejc: Poezija v spominih, str. 742; Ložar: Vojeslav Mole; Mikuž: Vojeslav Molè.

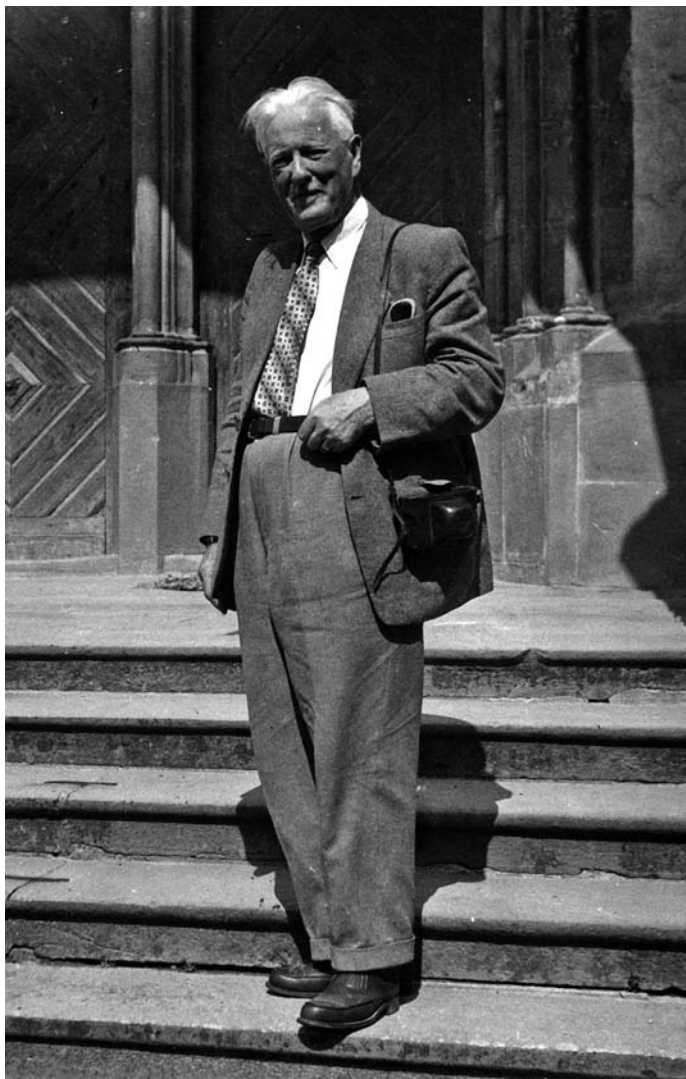
⁷ Kodelja: Vojeslav Mole, str. 192.

⁸ Molè: *Iz knjige spominov*. V celoti je knjiga dosegljiva na spletni strani univerzitetne knjižnice v Heidelbergu: <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/mole1970/0561?sid=c9a9274c251cbb29b8aef20ffd03b621> (24. 4. 2015). Načrtovan je tudi prevod v poljščino: <http://ca.org.pl/projekty/mole/> (28. 4. 2015). Za ta podatek se najlepše zahvaljujem docentu dr. Stanku Kokoletu.

⁹ Molè: *Iz knjige spominov*, str. 7, 555.

¹⁰ Bernik: *Kronika*, str. 108–109. Za podatek se najlepše zahvaljujem akademiku dr. Milčku Komelju. Koblar v svojih spominih, ki so sicer omejeni predvsem na dogodke do konca druge svetovne vojne, Moleta ne omenja: Koblar: *Moj obračun*.

¹¹ Mole (izpadlo), mapa II. A, 1; mapa III. A; [157]. Zapuščina v času nastajanja članka še ni bila urejena, tako da povzemam oznake z map in posameznih papirnih pol. Pri slednjem je na-

Vojeslav Molè pred portalom romarske cerkve na Ptujski gori (Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto, Posebne zbirke Boga Komelja).

ni v posebni mapi, večina se nanaša na finančne okoliščine izdaje, vključuje pa tudi korespondenco z avtorjem. Žal je ta precej enostranska in nepopolna, saj manjka kar nekaj Moletovih pisem, redki pa so tudi prepisi pisem, ki so jih pošiljali iz Ljubljane.¹² Večina Moletovih pisem se sicer nanaša na težave s pogodbo in nakazilom honorarja, vseeno pa omogočajo precej natančno rekonstrukcijo okoliščin nastanka besedila in knjižne izdaje. Na mapo je pripet listič, ki pojasnjuje, kdo vse je prevzel tipkopis, kar sta vsaj za drugi del Spominov naredila slovenski publicist Božidar Borko (15. julija 1969) in predsednik Slovenske matice France Koblar (20. avgusta 1969). Iz Moletove zahvale Berniku je razvidno,¹³ da je Borko verjetno ob koncu septembra podal pozitivno oceno prvega dela tipkopisa,¹⁴ Molè pa se ob tem tudi opravičuje, da še ni pripravil drugega dela, saj mu je med delom spomladi leta 1968 nekaj mesecev vzela operacija in posledično okrevanje,¹⁵ kar omenja tudi v spominih.¹⁶ Molè je verjetno na začetku imel v mislih izdajo v dveh delih. V tem pismu razlaga tudi, zakaj je tipkopis predložil tej založbi: *»Je pač tako, da ostajam s svojimi knjigami pri Slov. Matici in da zaključujem svoje publikacijsko delo tam, kjer sem ga v mladih letih začel, in se predvidoma s tem poslovim od slovenske javnosti.«* Molè je z založbo pogosto komuniciral tudi prek prijatelja Franceta Steleta. Slednjemu naj bi 23. junija leta 1969 poslal *»[...] nadaljevanje in konec besedila, ki je bilo že lani oddano.«*¹⁷ V pismu pojasnjuje tudi zasnovo celotne knjige: *»Med pisanjem se je moj delovni načrt nekajkrat spremenil, konec pa je ostal isti: smrt mojega sina, po kateri nisem videl nobenega pravega smisla, da bi spomine še nadaljeval. Mogoče napišem, če ostanem živ in zdrav, še kdaj kakšen Po s t s c r i p t u m, toda za zdaj sem končal*

jprij napisano izvirno Moletovo številčenje s tipkalnim strojem, v kvadratnem oklepaju pa so dodani poznejši popravki in dopolnitve številčenja. V okroglem oklepaju je vsakemu sklicu dodan še podatek, kje v tiskani verziji bi se manjkajoči del nahajal. Na tem mestu se za vso pomoč najlepše zahvaljujem gospodu mag. Marijanu Rupertu.

¹² Mole: Spomini.

¹³ Mole: Spomini, Moletovo pismo Berniku, 9. oktober 1968.

¹⁴ Borko je nekoliko pozneje za oceno prejel tudi honorar: Mole: Spomini, Honorar za oceno rokopisa. Mole-Spomini Božidarju Borku, 12. november 1968.

¹⁵ Težko operacijo kot razlog za zamudo omenja tudi v pismu iz naslednjega leta: Mole: Spomini, Moletovo pismo tajništvu Slovenske matice, 10. julij 1969.

¹⁶ Molè: *Iz knjige spominov*, str. 555.

¹⁷ Mole: Spomini, Moletovo pismo tajništvu Slovenske matice, 10. julij 1969.

to, kar sem hotel v knjigi povedati.« Knjiga je takrat obsegala 705 strani, tako da je Molè založbi prepustil odločitev, ali bo knjigo izdala v enem ali dveh zvezkih. Kot dokazuje že omenjeni, na mapo pripeti listič, je Stelè založbi približno v tem času predal drugi del tipkopisa, Barle pa je oktobra za svoje delo na drugem delu prejel honorar.¹⁸ Med redkimi prepisi pisma Moletu je Bernikov odgovor iz 17. novembra 1969 na neohranjeno Moletovo pismo iz 6. oktobra istega leta.¹⁹ Borko naj bi v tem časa Moletu poslal svoje popravke in predloge, Bernik pa mu je posredoval še nekaj novih:

»Vaša »Knjiga spominov« je uvrščena v program za prihodnje leto in bo prihodnje leto tudi izšla. Izšla pa naj bi, in to je poglobitna želja Slovenske matice, v eni knjigi. Zato Vas tudi prosimo, da za slovensko izdajo skrajšate tista poglavja, ki bodo našemu bralcu manj zanimiva ali morda celo manj razumljiva.

Slovenska matica želi, da »Knjigi spominov« dopišete epilog (približno 30 tipkanih strani) in nam ga čimprej pošljete. Prepričani smo, da bo epilog dal Vašim zanimivim spominom potreben zaključek.«

Pomembno je Moletovo pismo iz konca novembra.²⁰ Molè naj bi se takoj lotil krajšanja besedila drugega in tretjega dela, izražena želja po dopisanem epilogu pa se mu je zdela neutemeljena. V naslednjem odstavku prosi in utemeljuje spremembo naslova, razvidno pa je tudi, da so ga iz Ljubljane posebno prosili, naj izbriše preveč politične dele:

»Samo naslov je neprimeren in prosim, da ga spremenite v »Iz knjige spominov«, saj knjiga ne obsega vseh mojih življenjskih spominov, kar sem v tekstu nekajkrat močno poudaril. Opuščeni so vsi kolikor toliko politični odstavki in še marsikaj drugega. V predzadnjem pismu pravite, gospod doktor, da so moji spomini zelo osebni. Seveda! Saj če bi segel preko njih, bi bila kmalu prekoračena meja raznih »tabú«, – zato naj bo pač naslov knjige točnejši.«

Molè je zaradi molka in neprejete pogodbe ter honorarja iz Ljubljane Berniku ponovno pisal v začetku naslednjega leta.²¹ Iz vsebine pisma izvemo, da se je priprava besedila zaradi predlaganih sprememb zavlekla ter da Molè tem spremembam in krajšavam ni nasprotoval, temveč je puščal založbi vsaj delno celo proste roke:

»Ob koncu še majhna pripomba, ki se tiče »malenkosti«,²² ki so nezaželjene, a utegnejo zadrževati zadnjo »Inpromatur«. Prav nič mi ni na njih ležeče in jih lahko črtate in ne bom zaradi tega prav nič hud.«

Iz Bernikovega odgovora na to Moletovo pismo je razvidno, da naj bi bil tipkopis februarja tega leta v glavnem že pripravljen za tisk,²³ že nekaj prej pa je bila pripravljena tudi avtorska pogodba, ki sporoča končni obseg knjige (42 avtorskih pol), najpoznejši datum izida v letu 1971 ter višino naklade tisoč izvodov.²⁴ Ne glede na to pa Molè še marca ni dobil korektur,²⁵ šele proti koncu leta pa je Bernik Moleta prosil, da pred končnimi korekturami pregleda in prevede tuje citate.²⁶ To je Molè hitro tudi naredil in še pred koncem leta Koblarju poslal

¹⁸ Mole: Spomini, Honorar za oceno rokopisa Mole-Spomini II Božidarju Borku, 20. oktober 1969.

¹⁹ Mole: Spomini, Bernikovo pismo Moletu, 17. november 1969, prepis (štev. 127/69).

²⁰ Mole: Spomini, Moletovo pismo Berniku, 28. november 1969 (štev. 11/69).

²¹ Mole: Spomini, Moletovo pismo Berniku, 24. januar 1970 (štev. 11/70).

²² Molè ima tu v mislih citat iz Steletovega pisma, ki ga nekoliko prej navaja v tem pismu, prijatelj mu namreč sporoča, da je »vprašanje teksta v glavnem urejeno, mogoče bo šlo le za kakšno malenkost«.

²³ Mole: Spomini, Bernikovo pismo Moletu, 13. februar 1970, prepis?, (štev. 18/70).

²⁴ Mole: Spomini, Založniška pogodba med predstavnikom založbe Koblarjem in avtorjem Moletom, 2. februar 1970, (štev. 36/70). Dodana tudi kot kopija Moletovemu pismu predsedništvu Slovenske matice, 16. marec 1970.

²⁵ Mole: Spomini, Moletovo pismo Koblarju in Berniku, 10. marec 1970 (štev. 36/70).

²⁶ Mole: Spomini, Bernikovo pismo Moletu, 12. oktober 1970, prepis.

popravljenе korekturе.²⁷ V tem pismu predlaga tudi, da bi knjiga imela indeks imen, ki bi ga pripravil sam, kar pa se žal ni zgodilo. V tem času so se za njegove spomine očitno začeli zanimati tudi na Poljskem, prevedli pa naj bi samo poglavja, ki se nanašajo na njih. V tem pismu tudi prosi, da pred besedilo vstavijo posvetilo njegovi hčerki Wisii, kar se je tudi zgodilo. Knjiga je nato končno izšla v začetku leta 1971.²⁸

Knjigo je s preprostim belo-modrim ščitnim ovitkom opremil Zdravko Vavtovec, slikovna oprema pa je omejena na fotografijo Moleta, pod katero je njegov podpis. Poprsni izrez ostarelega Moleta je vzeti s fotografije, posnete na enem od njegovih zadnjih obiskov domovine pred portalom romarske cerkve na Ptujski gori.²⁹ Molè je leta 1969 sam ponudil več fotografij,³⁰ ki jih je poslal vsaj pred koncem naslednjega leta, saj Koblarja v *post scriptum* sprašuje, katero je izbral.³¹

Moletov tipkopis je hranjen v treh zelenih mapah, na katerih je napis »Mole (izpadlo)«, dodatno pa so po vrsti označene še z: I. A, II. A in III. A.³² Glavnina je natipkana na papir ameriškega proizvajalca Neenah, kot je razvidno iz vodnega znaka, in na pisalni stroj brez šumnikov (strešice so ročno dopisane s črnim flomastrom), tako da gre očitno za izvode, ki so nastali v Oregonu, ne pa za dodatne kopije Slovenske matice v Ljubljani. Na nekaterih mestih je Molè tipkopis dopolnil s krajšimi rokopisnimi dodatki, daljša izjema je pripis ob zgodbi o Moletovih prizadevanjih, da sina Marijana obrani vojaškega nabora. Rokopis je Molè prilepil na spodnji rob strani, ni pa bil vključen v tiskano izdajo.³³ Poleg izvirnega tipkopisa iz Amerike je nekaj listov kot kaže tudi iz duplikata – vsaj tako piše na listu iz prvega poglavja, ki je natipkan tudi na drugačen papir.³⁴ Glede na številčenje ohranjenih strani je Moletov tipkopis obsegal dobrih sedemsto strani (705),³⁵ prvotno pa je bilo celotno delo razdeljeno na tri dele in epilog, drugačna je bila tudi razporeditev poglavij znotraj posameznih delov. Tipkopis je torej sestavljen iz fragmentov več kopij tipkopisa, obsega pa slabo polovico natisnjene verzije, kar otežuje tudi rekonstrukcijo izvirne Moletove razdelitve na dele, poglavja in podpoglavja. Mapa s prvim delom je za razliko od naslednjih dveh skoraj prazna, kar verjetno potrjuje Moletovo omembo v pismu iz leta 1969, da je krajšal drugi in tretji del.³⁶

Nekaj primerov izpuščenih delov in razlogov za njihov izbris

V nadaljevanju bodo predstavljeni nekateri izbrisani deli, ki jih glede na védenje o splošnih okoliščinah izdaje Moletove avtobiografije lahko trenutno le približno razvrstimo v skupine, glede na vzroke za njihov izbris. Daljši prepisi po tipkopisu, ki predstavljajo bolj tipične primere, omejene predvsem na slovensko zgodovino, so zbrani v prilogi.

Že iz bežne primerjave tipkopisa in končno natisnjene besedila je razvidno, da ni ostala nedotaknjena niti ena stran. Praviloma so ti popravki omejeni na pravopisne in slogovne popravke, saj je Molè pogosto uporabljal besede in

²⁷ Mole. Spomini, Moletovo pismo Koblarju, 8. november 1970.

²⁸ Mole: Spomini, Pismo Slovenske matice Jugoslovanski avtorski agenciji v Beogradu za izplačilo honorarja Moletu, 22. marec 1971, prepis?.

²⁹ Izvod fotografije hrani Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto in je preko sistema COBISS dostopna tudi na spletu: http://cobiss.izum.si/mediacobiss/wcobib/0014769463_001.JPG (28. 4. 2015).

³⁰ Mole: Spomini, Moletovo pismo Tajništvu Slovenske matice, 10. julij 1969.

³¹ Mole: Spomini, Moletovo pismo Koblarju, 8. november 1970.

³² Mole (izpadlo).

³³ Mole (izpadlo), mapa III. A, 121 [269]; (Molè: *Iz knjige spominov*, str. 508).

³⁴ Mole (izpadlo), mapa I. A, 120.

³⁵ Mole (izpadlo), mapa III. A, 705 [188, 44].

³⁶ Mole: Spomini, Moletovo pismo Berniku, 28. november 1969 (štev. 11/69).

izraze, ki so v tem času veljali že za zastarele.³⁷ Samo kot lektorske lahko interpretiramo tudi posamezne izbrise krajših in daljših delov besedila (od odstavka do nekaj strani), katerih prvotni cilj je bil verjetno predvsem bolj tekoče branje. Med večjimi posegi bi tu izpostavil samo daljšo krajšavo v poglavju o Moletovi odločitvi, da ostane v Krakovu. Leta 1926 se je Molè namreč moral odločiti, ali bi nadaljeval akademsko kariero v Krakovu ali v Ljubljani. Tehtanju obeh možnosti je v tipkopisu namenil kar tri strani, od katerih je izbrisana približno ena stran besedila.³⁸ Izbrisan je del pogovora med njim in profesorjem Nitschem ter ženo, s čimer vsebina ni zares bistveno spremenjena, izvirno besedilo mogoče samo nekoliko bolj podrobno ilustrira okoliščine Moletove odločitve. Na podoben način so bili žrtvovani tudi drobci o Moletovem zasebnem življenju, kot je del opisa poti iz Krakova v Ljubljano leta 1926, v katerem z vso očetovsko skrbjo in občudovanjem opisuje, kaj vse je na poti počel njegov dvoletni sin Marijan.³⁹ Na nekaterih mestih so popravljene tudi Moletove netočnosti in napake, kot na primer pri omembi dr. Balduina Sarie, ki ga je nadomestil na ljubljanski Filozofski fakulteti. Molè ga v tipkopisu predstavi kot: »južnoštajerskega Nemca, ki je od samega začetka deloval najprej v Skopju, pozneje v Ljubljani«, kar je v tiskani izdaji popravljeno v »Nemca iz Ptuja, ki je od samega začetka deloval najprej v Beogradu, pozneje pa v Ljubljani«. ⁴⁰ Omenjene krajšave in spremembe bi težko označili za posebno problematične, vendar bi med njimi našli tudi take, ki verjetno vsaj delno krnijo prvotni Moletov namen. Takšen je izpuščen večji del odstavka, kjer Molè razloži, zakaj želi navezati stike s Poljaki in s Poljsko povezanimi osebami v Ljubljani. V natisnjeni različici bi Moletovo motivacijo lahko interpretirali predvsem kot nostalgijo po Poljski, v tipkopisu pa razlaga, da želi z njihovo pomočjo tudi organizirati pomoč morebitnim beguncem ob začetku druge svetovne vojne.⁴¹

S tem pa se hitro približamo delom tipkopisa, pri katerih razlog izbrisa ni tako jasen. Takšna je več kot stran dolga zgodba o neprijetnem pripetljaju ob vrnitvi v Jugoslavijo med drugo svetovno vojno z ljubljanskim advokatom, ki ga Molè sicer imenuje samo z začetnicami imena E. S.⁴² Molè je od njega nameraval najeti stanovanje, ko si je naslednji dan vseeno premislil, pa je advokat od njega zahteval polletno najemnino, po pol leta pa bi nato imel še pol leta odpovednega roka. Zgodba, ki se za Moleta sicer dobro konča, bi bila lahko tudi izbrisana zaradi relativne nepomembnosti, po drugi strani pa bi kakšen ljubljanski bralec tri desetletja po tem dogodku najbrž še vedno lahko prepoznal odvetniškega oderuha. Podobno bi lahko trdili tudi o »epizodi« z njegovo kandidaturo za profesorja umetnostne zgodovine v Zagrebu, ki je med redkimi izbrisanimi deli, ki dopolnjujejo Moletovo biografijo (Priloga 1).⁴³ Molè na slabih dveh straneh tipkopisa ne opisuje samo tega bežnega pripetljaja, ki ga je po lastnih besedah že skoraj pozabil, temveč tudi svoj odnos do Ljubljane in Zagreba, ki (kot kaže) ni bil pretirano pozitiven.

Kar nekaj primerov izbrisanih delov besedila pa ni tako dvoumnih, saj v njih Molè praviloma precej neposredno opisuje svoje negativne izkušnje in mnenja o vidnejših osebnostnih in političnih dogodkih. Poleg že omenjenega oderuškega ljubljanskega advokata je izbrisan še kar nekaj dogodkov, zaradi katerih Moletove besede v uvodu, da je »šel molče mimo ljudi in dogodkov, ki bi

³⁷ Kot kaže pa tudi ti lektorski posegi niso bili povsem zadovoljivi: Jakopin: Moletovi spomini, str. 83–84.

³⁸ Mole (izpadlo), mapa II. A, 101 [71], 102 [72], 103 [434]; (Molè: *Iz knjige spominov*, str. 357–358).

³⁹ Mole (izpadlo), mapa II. A, 112 [82]; (Molè: *Iz knjige spominov*, str. 362).

⁴⁰ Mole (izpadlo), mapa II. A, 128 [98]; Molè: *Iz knjige spominov*, str. 373.

⁴¹ Mole (izpadlo), mapa III. A, 68; (Molè: *Iz knjige spominov*, str. 469).

⁴² Mole (izpadlo), mapa III. A, 73, 74, 75 [226]; (Molè: *Iz knjige spominov*, str. 473).

⁴³ Mole (izpadlo), mapa II. A, 39 [23], 40 [372], 41 [24]; (Molè: *Iz knjige spominov*, str. 311).

njihov spomin utegnil žaliti koga med živimi»,⁴⁴ ne zvenijo preveč prepričljivo. Praviloma je šlo za osebe iz slovenskega, delno tudi jugoslovanskega kulturnega in političnega življenja. Pogosto v navezavi na slednje splošno negativno piše o trenutnih političnih razmerah, posebno o evropskih totalitarističnih sistemih. Molè ni videl bistvene razlike med njimi, tako da so bili vsaj dvoumni skoraj vsi njegovi izbrisani komentarji o Stalinu in stalinizmu ter drugih komunističnih režimih.⁴⁵

Kot kaže, Molè že med vojnama ni bil posebno navdušen nad jugoslovansko idejo, o čemer priča duhovita zgodba o usodi Srbske radikalne stranke v Sloveniji in dr. Niku Županiču (Priloga 2)⁴⁶ ter bolj temačna afera z »demontažo slovenske kulture«, torej medvojnih načrtov o asimilaciji Slovencev v skupni jugoslovanski narod z enim jezikom in kulturo (Priloga 3).⁴⁷ Že iz Bernikove *Kronike* pa je očitno, da so bile najbolj problematične Moletove obsodbe dogodkov in pomembnejših predstavnikov slovenskega kulturnega in prav posebno političnega življenja po drugi svetovni vojni.⁴⁸ V tipkopisu je tako ohranjena zgodba o Vidi Tomšič: Moletova hčerka Wisija je bila namreč po osvoboditvi skupaj s sošolkami iz šole ljubljanskih uršulink poklicana k čiščenju nove vile takratne ministrice za socialno politiko, dekleta pa naj bi ob tem stražarji opijanili s kognjakom (Priloga 4).⁴⁹ Dogodek je Moleta močno pretresel in je verjetno v povezavi s tem dogodkom pozneje postal posebno pozoren na zlorabo otrok Titove vlade v propagandne namene, ki je očitno privedla do splošnega razočaranja nad splošnimi razmerami v povojni Jugoslaviji (Priloga 5).⁵⁰

Sklep

Izbrisani deli torej v večini primerov sicer bistveno ne dopolnjujejo Moletove biografije na ravni življenjepisnih podatkov, zagotovo pa bolj osvetljujejo njegovo osebnost in osebnost ljudi, s katerimi je bil v stiku. Moletovi izdani spomini, ki so že sami po sebi pomembno kulturnozgodovinsko pričevanje, bi ob nadaljnjih raziskavah in ob morebitni novi dopolnjeni in komentirani izdaji lahko občutno poglobili naše védenje o izjemnem življenju vélikega rojaka in časa, v katerem je živel.

Priloge

Priloga 1: »Kandidatura za profesorja umetnostne zgodovine v Zagrebu«

NUK, Rokopisna zbirka in zbirka redkih tiskov: Arhiv založbe Slovenska matica v Ljubljani: Mole (izpadlo), mapa II. A, 39 [23], 40 [372], 41 [24]

»Medtem je potekalo moje življenje dalje po že ustaljeni poti. Oba, Ela in jaz, sva se začela bolje počutiti. Začel sem se vživljati v tesne razmere na univerzi in

⁴⁴ V knjigi je uvod sicer naslovljen kot »Namesto uvoda«, v tipkopisu pa žal ni ohranjen; Molè: *Iz knjige spominov*, str. 8.

⁴⁵ V tem kontekstu je bil na primer izbrisan daljši del Moletovega monologa o njegovih pogledih na nemški nacizem, evropsko apatijo ob njegovem vzponu ter moralno in etično praznino, ki jo najboljše ilustrira sodelovanje med Hitlerjem in Stalinom; Mole (izpadlo), mapa III. A, 62, 63; (Molè: *Iz knjige spominov*, str. 466).

⁴⁶ Mole (izpadlo), mapa II. A, 45 [28], 46 [378]; (Molè: *Iz knjige spominov*, str. 314).

⁴⁷ Mole (izpadlo), mapa II. A, 17 [349]; (Molè: *Iz knjige spominov*, str. 305).

⁴⁸ Bernik: *Kronika*, str. 108–109.

⁴⁹ Mole (izpadlo), mapa III. A, 122, 123; (Molè: *Iz knjige spominov*, str. 509).

⁵⁰ Mole (izpadlo), mapa III. A, 124 [270], 123 [271]; (Molè: *Iz knjige spominov*, str. 510).

izven nje in sem prihajal čedalje bolj do prepričanja, da je treba jemati ljudi takšne, kakršni so v resnici in ne preveč zahtevati od njih, da bi bili istega mišljenja kot jaz. Le tako bo mogoče izdržati in prenesti življenje, ki me obdaja in v katerem živim.

Ne vem več natančno, kako je bilo prav za prav z zadevo, o kateri moram nekaj povedati, – vsekakor je bilo tako, da je bila na zagrebškem vseučilišču stolica za umetnostno zgodovino prazna ali izpraznjena in da je tamkajšnja fakulteta iskala kandidata, s katerim bi jo zasedla. Zvedel sem o tem čisto slučajno na železniški postaji v Mariboru, kjer je naš vlak dalje časa stal obenem z drugim vlakom, namenjenim v Zagreb. Zazdelo se mi je, da me nekdo kliče iz zagrebškega vlaka, in ko sem se ozrl, sem zagledal svojega nekdanjega dunajskega prijatelja, Petra Knolla, svétnika »der Banalregirung«, kakor se je sam v šali imenoval; po študijah in poklicu je bil namreč jurist, veliko starejši od mene, hotel pa je presedlati na umetnostno zgodovino, ker je imel sedenja pri vladi že več kot dovolj. Bil je velika dobričina, – nekaj časa sva na Dunaju celo skupaj stanovala. Skozi okno vlaka me je začel spraševati, kaj je z menoj in kako se mi godi. Ko sem mu povedal, da sem v Ljubljani, kjer se ne počutim preveč dobro, mi je dejal, zakaj ne pridem v Zagreb, kjer je stolica prazna, česar nisem vedel. Pomislil sem, da to morda ne bi bilo slabo. In ko sem kmalu po tem srečanju slučajno zagledal Petra Skoka na ulici v Ljubljani ter ga vprašal, kaj je z zagrebško umetnostnozgodovinsko stolico, se je zelo razveselil, ko je slišal, da bi jaz eventuelno prišel v Zagreb, če bi me seveda poklicali. Obljubil mi je, da se bo za stvar zanimal ter spravił moje ime kot kandidata med fakultetnimi kolegi v tek; predvsem pa mi je svetoval, naj napišem fakulteti in se prigrasim kot kandidat. Jaz sem to storil, dva tedna pozneje pa sem se odpravil v Zagreb in se poskusil informirati, kako je prav za prav s to zadevo. Bil sem pri dekanu /Körblerju?/, ki je bil zelo prijazen ter mi je obljubil pomoč in svoj volilni glas, obiskal sem pa tudi znanca, kanonika Janka Barleta, sina naših sosedov v Kandiji, hrvatskega in slovenskega pisatelja, velikega melomana, ki je izdajal in urejeval glasbeni list »Sv. Cecilija«. Povedal sem mu, kaj me je danes privedlo v Zagreb, na kar sem na njegovem obrazu opazil veliko iznenadenje in začudenje.

»Ne vem, gospod profesor«, je rekel, »kako bo z vašo kandidaturo. Saj je v Zagrebu dr. Artur Schneider, kustos univerzitetne knjižnice, umetnostni zgodovinar /četudi po študijah germanist/, ki aspirira na to mesto, in ki ima na svoji strani glasove malodane vseh, ki prihajajo pritem v poštev.«

Zahvalil sem se mu za odkrite besede, ki so mi pokazale položaj, kakršen je v resnici. Seveda nimam najmanjše želje, da bi silil tja, kjer me nočejo in kjer ima Zagreb že lastnega kandidata. Zagotovil sem ga, da absolutno ne bom kandidiral.«

Ko sem se kmalu nato spet podal v Zagreb in se oglasil pri dekanu ter ga prosil, naj mi vrne pismo, s katerim sem se bil ponudil za stolico, mi je prigovarjal, naj se premislim, ker bi fakulteta bržkone izbrala mene, toda moj sklep je bil storjen in vrnil sem se v Ljubljano s svojimi papirji. Ostal sem dalje v Ljubljani in kmalu na to storijo takorekoč pozabil.«

Priloga 2: »Usoda Srbske radikalne stranke v Sloveniji«

NUK, Rokopisna zbirka in zbirka redkih tiskov: Arhiv založbe Slovenska matica v Ljubljani: Mole (izpadlo), mapa II. A, 45 [28], 46 [378]

»Zadeva Srbske radikalne stranke je bila na slovenskem precej komična. Da je bilo Pašiću na tem, da razširi moč in vpliv svoje stranke, ni težko razumeti, – lahko pa si je predstavljati, da takšna stranka med Slovenci sploh nima nobenega smisla in da niti ne more nastati. Županić pa, ki je hotel na vsak način igrati večjo politično vlogo, je začel Pašića prepričevati in mu je obljubil, da bo takšno stranko zorganiziral. Pašić sam bržkone tega bržkone ni bogvekako verjel, končno pa je dejal Županiću, da ga napravi za ministra do prihodnjih volitev v Narodno Skupščino, ki se bodo vršile čez tri mesece. Če v teku tega časa ustanovi stranko, ki se obdrži, bo vse v redu, v nasprotnem slučaju pa bo konec ministროvanja. Tako

se je stvar začela in Niko Županič je začel »delovati«: dobil je žandarmerijo na razpolago, sklical je nekaj svojih privržencev- koritnikov in agitatorjev in je začel prirejati razne sestanke in shode. Ljudje ga niso več klicali »gospod profesor«, ampak »gospod minister«. Iz kavarne v zgradbi Ljubljanske Kreditne banke, kamor je prihajal v našo družbo, je za nekaj časa izginil, ni ga bilo na izpregled.

Ko sem ga nekega dne srečal na ulici in sem ga vprašal:

»Gospod minister, kako pa je z novo stranko? Ima veliko pristašev?«,

Je skremžil obraz in je odgovoril :

»Kaj jaz vem. ' Moje vino pijejo, moje klobase jedo, za koga pa bodo glasovali, pa sam Bog vedi.' «

Pri volitvah je strašno pogorel. Upal je, da bodo vsaj Belokranjci glasovali za svojega rojaka, - pa je celo v Gribljah, svoji rojstni vasi, dobil samo en glas, ki je bil glas njegovega brata. V Semiču pa – mislim, da je to bilo v Semiču, – se je po volitvah jezil župan na svojega soseda rekoč :

»Obljubil sem Županiču, da mu bom dal svoj glas, meni pa je isto obljubil moj sosed, ki pa ni držal svoje besede. In ker v naši vasi Županič ni dobil nobenega glasu, zdaj ve, da ga tudi jaz nisem volil.«

Tako je bilo z Županičevo Srbsko radikalno stranko na Slovenskem, ki je umrla še pred svojim rojstvom.[...]

Priloga 3: »Afera z demontažo slovenske kulture«

NUK, Rokopisna zbirka in zbirka redkih tiskov: Arhiv založbe Slovenska matica v Ljubljani: Mole (izpadlo), mapa II. A, 17 [349]

»Pravo senzacijo pa je zbudila med nami afera z »demontažo slovenske kulture«, ki je bila sicer majhen vihar, je pa vsekakor očistila zrak in ljudi. Šlo je za jugoslovanstvo in slovenstvo na političnem in kulturnem /tudi jezikovnem/ polju. Ako bi se to bilo izvršilo, bi pomenilo faktično likvidacijo slovenskega elementa ali z drugimi besedami njegovo srbohrvatizacijo. Razumljivo je, da je to prišlo na misel Srbom in Hrvatom, nerazumljivo pa je, da so bili istega mnenja tudi slovenski vladajoči ljudje, h katerim so spadali Žerjavovci in njihovi pristaši. Slovenski kulturni delavci so proti tem nameram ostro protestirali – in na nasprotni strani je beseda »kulturni delavec«, v kratiki »kude« postala psovka. Kot kulturni delavci so se posebno prono[n]siral profesorji Ivan Prijatelj, Kidrič, Ramovš in razni manj pomembni možje.«

Priloga 4: »Vila Vide Tomšič«

NUK, Rokopisna zbirka in zbirka redkih tiskov: Arhiv založbe Slovenska matica v Ljubljani: Mole (izpadlo), mapa III. A, 122, 123.

»Tudi Wisia je imela takrat svojevrstna doživetja, naj omenim samo eno izmed njih, ki je bilo zelo značilno. Ko so Titovi partizani ustvarili novo vlado, organizacijo in sploh uradna mesta in razne institucije, so seveda morali dobiti nova stanovanja. In tako se je zgodilo, da so si za stanovanje izbrali najlepše in najbolj opremljene vile in hiše, ki so jih morali zapustiti dotedanji stanovalci. Med drugimi si je minister Vida Tomšičeva izbrala lepo vilo za Bežigradom. In ker je bila najbrž že od zgodnje mladosti navajena na velik luksusu, so morali tudi njeno novo stanovanje primerno opremiti in pripraviti. In parkete so morale priti čistiti in frotirat dijakinje uršulinske gimnazije, med njimi tudi Wisia. Ko se je takoj prvi dan vrnila h kosilu, pojoč in sploh nenavadno dobre volje, sem jo vprašal, kaj je delala v novi stanovanjski vili tovarišice Vide Tomšičeve. Povedala je, da so morale čistiti, ciklinirati in frotirati parkete, pri čemer so jih nadzorovali mladi partizani, ki so jim dajali piti konjak ter so prepevali vesele pesmi. Dejal sem ji:

»Maleństwo moje, ti ne pojdeš več v to vilo. Če jo hoče imeti ministerica oči-

ščeno in vso svetlo in jasno, naj si najame kogarkoli za to delo, - toda moja hči, ki je za ta leta že več kot dovolj prestala in trpela, ne potrebuje še enega ponižanja in vsega tega, kar je s tem v zvezi.« In Wisia me je tedaj polubila in rekla : »Razumem te popolnoma, - ne bodo me tam več videli...«.

Priloga 5: »Titova vlada in sodelovanje otrok pri propagandi«

NUK, Rokopisna zbirka in zbirka redkih tiskov: Arhiv založbe Slovenska matica v Ljubljani:

Mole (izpadlo), mapa III. A, 124 [270], 123 [271]

»Takšni in njim podobni dogodki so seveda dajali dovolj prilike, da sem se začel bolj orientirati v tem, kaj je tedaj pomenil za nas »novi svet«, četudi je bilo to še daleč od poznejšega spoznanja. Nekaj so prinašale tudi novine, ki so imele poleg propagande tudi poročila o zunanjem svetu. Marsikaj je bilo zame novo, doslej neznano, kar me je zelo presenečalo. Predvsem pa je spadal semkaj odnos Titove vlade, ki je bila seveda odločilna, saj je imela vso moč v rokah, do tzv. londonske vlade jugoslovanskih emigrantov s kraljem na čelu, vprašanje, okoli katerega se je pozneje sukala vsa jugoslovanska politika, in ki me je živo spominjal na to, kar smo preživljali pred več kot dvajsetimi leti – četudi le bolj teoretsko – v Sibiriji v okviru I. Jugoslovanskega polka dobrovoljcev. Vendar pa je bila razlika ogromna. zdaj je šlo zares. In začela se je velika propaganda, pri kateri so morali sodelovati celo otroci. Spominjam se pohoda otrok, v prav zgodnji mladosti, ki so korakali, držeč se za roke, po Ljubljani in recitirali sledeči verz:

*»Kralj se je ženil,
Tito se je boril.
Mi nočemo kralja,
Mi hočemo Tita...«
Propaganda pa je vsekakor rodila obilne sadove.«*

VIRI IN LITERATURA

VIRI

Arhiv Republike Slovenije (ARS)

- Ⓞ SI AS 621, Slovenska matica v Ljubljani

Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani (NUK), Rokopisna zbirka in zbirka redkih tiskov

- Ⓞ Arhiv založbe Slovenska matica v Ljubljani

LITERATURA

- Bernik, France: *Kronika mojega življenja I*. Ljubljana: Slovenska matica, 2012.
- Brejč, Tomaž: Poezija v spominih. V: *Sodobnost* 7 (1972), str. 741–743.
- Cevc, Emilijan: Mole, Vojeslav. V: *Enciklopedija Slovenije* 7. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993, str. 209–210.
- Koblar, France: *Moj obračun*. Ljubljana: Slovenska matica, 1976.
- Jakopin, Franc: Moletovi spomini. V: *Jezik in slovstvo* 17 (november 1971/72), št. 3, str. 82–84.
- Jež, Niko: Vojeslav Molè – dvosmerno delovanje med Krakovom in Ljubljano. V: *Ustvarjalnost Slovencev po svetu/38. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, 24. 6.–13. 7. 2002. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2002, str. 133–146.

Ložar, Rajko: Vojeslav Mole, Iz knjige spominov. V: *Meddobja XIV* (1974), 1–2, str. 132–144.

Mikuž, Jure: Vojeslav Molè, Iz knjige spominov. V: *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. IX (1972), str. 167–168.

Molè, Vojeslav: *Iz knjige spominov*. Ljubljana: Slovenska matica, 1970.

Paždzierski, Lech: Vojeslav Molè i Poljska. Iz poljsko-slovenačkih kulturnih veza XX veka. V: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*. Knjiga XVII/2, Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, 1974, str. 459–494.

Stelè, France: Molè Vojeslav (Herman). V: *Slovenski biografski leksikon II*. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1933, str. 148–149.

Stelè, France: Osemdesetletnica Vojeslava Moleta. V: *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. VIII (1970), str. 9–26.

Šerbelj, Ferdinand: Molè Vojeslav (Herman). V: *Primorski slovenski biografski leksikon*. 10. snopič. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1984, str. 457–459.

Žitnik, Janja: Vojeslav Molè. Ob stodeseti obletnici rojstva. V: *Dve domovini. Razprave o izseljenstvu* 7 (1996), str. 169–193.

ZUSAMMENFASSUNG

UNBEKANNTES ERINNERUNGSBUCH VON VOJESLAV MOLÈ: IM TYPOSKRIPT VON MOLÈS AUTOBIOGRAFIE AUS DEM ERINNERUNGSBUCH GESTRICHENE TEILE IN DER NATIONAL- UND UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK LJUBLJANA

In der National- und Universitätsbibliothek Ljubljana wird ein Teil der Dokumentation über die Herausgabe der Erinnerungen von Vojeslav Molè (1886–1972), dem slowenischen Kunsthistoriker, Literaten und Übersetzer, der die meiste Zeit seines Lebens zwischen Slowenien und Polen verbrachte, aufbewahrt. Molè erlebte in seinem reichen Leben einige bedeutende historische Ereignisse mit: den Ersten Weltkrieg und den Zerfall der Habsburgermonarchie, die Gefangenschaft in Sibirien, die Errichtung des Königreichs Jugoslawien, den Aufstieg des Nationalsozialismus und dessen erste Verbrechen in Polen, den Zweiten Weltkrieg mit dem Zusammenbruch von Faschismus und Nationalsozialismus sowie den Aufstieg des Kommunismus in Jugoslawien und Polen; sein Leben beschloss er in Oregon in den USA. Seine Erinnerungen, die 1971 beim Verlag Slovenska matica Ljubljana herauskamen, stellen schon an sich ein wichtiges europäisches kulturgeschichtliches Dokument dar, das aber erheblich verstümmelt war. Auf Wunsch des Verlags hatte Molè sein Typoskript gekürzt und musste auf die politisch sensiblen Abschnitte besonders achten. Ein Teil des originalen Typoskripts und der Dokumentation, die vor Kurzem der Handschriftensammlung und Sammlung seltener Drucke der National- und Universitätsbibliothek Ljubljana übergeben worden war, zeigt sehr genau, wie der Prozess der Herausgabe ablief, wobei die erhaltenen gestrichenen Abschnitte der ursprünglichen Erinnerungen besonders interessant sind. Diese beschränken sich vor allem auf Personen und Ereignisse aus der jugoslawischen Geschichte, wobei Molè in der ungekürzten Version auch seine Abneigung gegen alle Formen der europäischen totalitären politischen Systeme einschließlich des Kommunismus, der die Macht in »seinen« zwei Heimatländern, in Slowenien und Polen, ergriffenen hatte, nicht verbirgt.